

BARNEOMBUDET

Opplæringslovutvalget

Vår ref:
17/01444-34

Saksbehandler:
Kjersti Botnan Larsen

Dato:
20. desember 2018

Innspill til tekstutkast om utfordringer med regelstyringen og prinsipper for regelstyring

1. Innledning

Barneombudet viser til e-post med tekstutkast om utfordringer med regelstyringen i grunnopplæringen og prinsipper for regelstyring, samt referansegruppemøte 12. desember 2018. Vi takker for muligheten til å gi innspill til utkastene.

Kort oppsummert er vi enig i hovedtrekkene i begge tekstutkastene. Men vi savner et tydelig barnerettighetsperspektiv, og mener at hensynet til eleven bør løftes mer frem i begge dokumentene.

Vi kommenterer først på utkastet til tekst om regelstyringen i grunnopplæringen i punkt 2 og i punkt 3 kommenterer vi på utkastet til prinsippene for regelstyring.

2. Utkast til tekst om regelstyringen i grunnopplæringen

Barneombudet er enig i de store linjene i utkastet og den analysen som gjøres. Vi vil understreke at vi blant annet har merket oss følgende som vi er enige i:

- det er ikke grunnlag for å si at det har vært en sterk rettsliggjøring av utdanningssektoren. Her er vi enige i bildet som trekkes opp med andre forklaringer på et slikt inntrykk. Dette er et inntrykk som over lengre tid har bekymret oss.
- utvalget mener at rettsikkerhetsmekanismer, som saksbehandlingsregler, ikke står i motsetning til gode vurderinger, snarere tvert imot. (s 32). Dette er et syn vi deler.
- det er først og fremst positivt at samfunnet stiller større krav til det offentlige tjenestetilbudet. Her er vi også enige i at det da blir viktig med klare regler.
- det er ikke nødvendigvis lovreguleringen som gjør at skolene opplever økt byråkrati og dokumentasjon, men at det like gjerne kan skyldes lokale «regler».

Dette er funn som vi mener vil ha betydning for utvalgets vurderinger og som nyanserer noen myter om regelstyringen i utdanningssektoren. Vi mener at disse funnene også bør få konsekvenser for utformingen av prinsippene for regelstyring.

Barneperspektivet bør komme tydeligere frem

Utkastet bør forankres tydeligere i Grunnloven §§ 104 og 109, barnekonvensjonen og formåls-paragrafen i opplæringsloven. Alle disse er med og danner et viktig rammeverk for å drøfte regelstyringen. Felles for dem er alle at de setter eleven i sentrum.

Postadresse:
Postboks 8889
Youngstorget
0028 OSLO

Besøksadresse:
Karl Johans gt. 7
0154 OSLO

E-post:
post@barneombudet.no
Tlf: 22 99 39 50
Org.nr: 971 527 765

www.barneombudet.no

Vi mener at dere bør se nærmere på om utkastet har en god nok omtale av at regelverket skal sikre barns rett til utdanning, og om barnas rettigheter faktisk oppfylles. Utkastet kan leses som at det en del steder handler mest om kommunes handlingsrom. Kommunenes handlingsrom må avveies mot barns rettigheter, og regelverket skal også sikre det siste. Vi mener at det ikke er et tydelig nok barneperspektiv en del steder. Dette tenker vi at bør tydeliggjøres i den endelige teksten.

Bekymret for om rettighetene til sårbare elever oppfylles godt nok

Vi er bekymret for om sårbare elever ivaretas godt nok i dag. Denne bekymringen har vi blant annet omtalt i våre rapporter «Uten mål og mening?» og «God hjelp til rett tid?». Bekymringen vår for om sårbare elever får oppfylt sine rettigheter er ikke mindre etter å ha lest utkastet. Vi ber dere om å løfte frem sårbare elever / elever med særskilte behov tydeligere i teksten.

Vi viser til at dere på side 7 peker på at det ikke er grunnlag for å si at opplæringsloven med forskrifter ivaretar sårbare elever på bekostning av fellesskapet. Her peker dere på at flere undersøkelser tvert imot viser at elever med særskilte behov i for liten grad ivaretas i praksis. Vi mener at dere her kunne drøftet mer hva det kan skyldes at sårbare grupper ikke får ivaretatt sine rettigheter. Her er det flere kilder som kunne vært relevante, for eksempel våre rapporter «Uten mål og mening?» og «God hjelp til rett tid?». I «God hjelp til rett tid?» er et funn at sårbare elever ikke blir fanget opp av verken skolen eller fylkesmennene, noe som kan gjøre det vanskelig å få rettighetene oppfylt.

Vi er enige med utvalget i at det ikke er noen holdepunkter for at sårbare elever vil være tjent med mer overordnede regler (s 8). Deres vurdering er at ressurssterke elever da vil ha et enda større fortrinn. Dere skriver videre at det er mye som taler for at rettighetsfesting er et bedre juridisk virkemiddel for å ivareta elever med særskilte behov enn mer overordnede, generelle plikter. Dette støtter vi. På grunnlag av funnene deres sier dere: «Spørsmålet er kanskje heller om bruk av individuelle rettigheter i opplæringsloven ivaretar sårbare elever godt nok, eller om det er grep som man kan ta for å sikre bedre ivaretagelse av sårbare elever.». Vi mener også at dette er en drøftelse som må tas, men uten å svekke elevenes individuelle rettigheter. Dette kan handle om andre saksbehandlingsregler el. Vi skulle gjerne sett dere drøftet problemstillingen for elever med rett til særskilt språkopplæring. Disse er vi også bekymret for, men vi har merket oss at dere ikke vurderer om disse rettighetene blir oppfylt eller ikke.

Synet på kommunenes oppfyllelse av elevenes rettigheter

Utkastet fremstiller kommunenes oppfyllelse av elevenes rettigheter på en måte vi mener er for optimistisk. Både tilsyn, klagesaker, flere av våre rapporter og rettsaker de siste årene viser at elevenes rettigheter ikke blir godt nok oppfylt på flere områder. Det at rettighetene ikke oppfylles kan gjøre at elevene ikke får den utdanningen de har rett til etter Grunnloven, barnekonvensjonen eller opplæringsloven med forskrifter. Manglende regelverkskompetanse er ikke en god nok unnskyldning for å ikke oppfylle lovpålagte plikter. Da må kompetanse innhentes.

Vi har merket oss at utvalget er restriktive i sitt syn på forvaltningssanksjoner og andre reaksjoner. Vi mener basert på våre erfaringer at denne typen virkemidler kan være nødvendig og at det ikke bør være utgangspunktet at de ikke er nødvendige. Dette gjelder særlig for de alvorligste sakene hvor «alt har gått i lås». Vi har sett for mange eksempler på elever som har blitt utsatt for langvarig mobbing uten at skolen har satt inn de nødvendige tiltakene. Vi har også sett spesialundervisningsaker hvor eleven i realiteten ikke får opplæring. Felles for flere tilfeller er at det ikke har hjulpet å få medhold i klagesaker fordi

det ikke finnes maktmidler til å tvinge gjennom endringer. Det er i den typen saker det skal være mulig for fylkesmennene eller Utdanningsdirektoratet å gjøre vedtak om ulike reaksjoner eller sanksjoner. Disse reaksjonene og sanksjonene bør lovfestes for eksempel for saker hvor det har låst seg, hvor lovbruddene har stor betydning for eleven eller liknende. Erfaringene fra et år med hjemmel til å vedta tvangsmulkt i 9A-saker tilsier ikke at dette er virkemidler som brukes ofte, men at det har blitt varslet i alvorlige saker hvor kommunen eller skolen ikke retter seg etter fylkesmannens vedtak.

Vi kan ikke se noen grunn til at det ikke skal være tilsvarende reaksjoner eller sanksjoner for eksempel knyttet til spesialundervisning eller særskilt språkopplæring. Her er konsekvensene for elever som ikke får oppfylt sine rettigheter så store at både hensynet til rettsikkerhet og likeverdige tjenester taler for at det bør fastsettes hjemmel til bruk av reaksjoner og sanksjoner.

Gjentagelser og omfang

Teksten er i utgangspunktet omfattende og det er vanskelig å få oversikt over det som drøftes. Dette kan også gjøre det krevende å ta stilling til analysen som gjøres. Vi ser også at det noen steder kan stilles spørsmål ved om det gjøres motstridende vurderinger. Dette gjelder særlig for omtalen av dokumentasjon.

2.1 Oppsummeringen av utfordringene i kapittel 8

I kapittel 8 oppsummerer utvalget det dere mener er hovedutfordringene knyttet til regelstyringen i grunnopplæringen. Vi er i stor grad enige i utfordringene som vi leser dem, men mener det er et problem at vi ikke er sikre på hva dere mener er utfordringene i de to siste. Dere har nå skrevet dem i en annen form enn de to første utfordringene. De to første er skrevet som en problembeskrivelse og er meningsbærende. De to siste sier noe om hva som omtales i avsnittene, men de er ikke meningsbærende som utfordringer. Vi mener det er nødvendig at dere formulerer de to siste også som utfordringer. Dette bli gjøre det mulig å bruke dem i vurderingene deres i påfølgende kapitler, og lettere for leserne å forstå.

Til utfordring nr. 1 - Regelverket er for omfattende og lite treffsikkert

Som vi har gitt uttrykk for i vår tilbakemelding før sommeren mener også vi at regelverket er for omfattende. Vi støtter også utvalgets vurdering om at regelverket er for lite prioritert. Vi mener det bør skilles mellom kjerneoppgaver og andre, og det er gode grunner for å regulere kjerneoppgavene mer utfyllende.

Vi er enige i beskrivelsen av at regelverket er for omfattende og at summen er for stor, blant annet for brukere som ikke har juridisk kompetanse. Vi er også enige i beskrivelsen av at grunnleggende behov ikke alltid blir oppfylt, og at det kan tilsi sterkere regelstyring på noen områder, eks. skolemiljø og spesialundervisning. Vi mener her at også særskilt språkopplæring bør tilføyes.

Vi er skeptisk til siste setning om at sterkere styring i form av individuelle rettigheter kan ha noen uheldige sider i form av økt dokumentasjon, dette bør modifiseres noe. I omtalen i andre kapittel forklares også økt dokumentasjon ved lokale krav. Da handler det ikke om kravene i regelverket. Vi leser det slik at det er motstridende vurderinger av dokumentasjon i kapitlene.

Til utfordring nr. 2 - Mangelfull forståelse og ikke god etterlevelse av reglene

Vi er også enige i utfordring nummer 2. Vi er enige i at den språklige forståelsen kan være utfordrende fordi de juridiske begrepene ikke alltid samsvarer med den hverdagslige

forståelsen. De juridiske begrepene stemmer ikke heller alltid med de pedagogiske. Dette er en utfordring som gjerne kunne vært løftet enda tydeligere.

Vi er enige i at kompetansen til brukerne er en utfordring, og er bekymret for ulike aktørers kompetanse. Det er da krevende med mange skjønnsmessige regler. Forarbeidende er ofte også for knappe om skjønnsutøvelsen.

Dere problematiserer også at tilsyn avdekker lovbrudd, og at det ikke gir et representativt bilde fordi det er risikobasert. Dere peker videre på at en særlig utfordring synes å være etterlevelsen av skjønnsmessige regler når det er sterke økonomiske insentiver for et bestemt utfall. Dette er funn som bekymrer oss, og vi mener at dere her nedtoner de funnene som drøye ti år med tilsyn har gitt om regelverksetterlevelsen i utdanningssektoren. Vi er av den oppfatning at funnene er alvorlige.

Slik vi ser det er dere mest opptatt av at regelansvenderenes kompetanse er lav, at regelverket er omfattende og at skjønnspregget gjør at etterlevelsen ikke er god nok. Vi mener at dere ikke har omtalt holdninger til regelverket godt nok i tekstutkastet. Dere skriver at skolen har vist stor vilje til å etterleve regelverket, men kan i noen grad oppleve det som mindre viktig enn andre oppgaver i skolen. Reglene er for lite integrert i skoledriften. Når reglene oppleves som mindre viktige enn andre oppgaver, hva sier det da om synet på regelverket? Det å følge et regelverk krever ikke bare kunnskap om regelverket, men også de rette holdningene (vilje til å følge det). Vi mener at holdninger bør omtales i utfordring to.

Til utfordring nr. 3 - Handlingsrom for lokal kvalitetsutvikling

Her er vi usikre på hva som er utfordringen dere trekker frem. Dere bør omformulere overskriften slik at den blir meningsbærende.

Vi er enige i deres vurdering av at regelstyringen ikke er til hinder for at kommunene kan drive lokal kvalitetsutvikling. Det skulle bare mangle at det stilles krav til kommunene i opplæringsloven når de skal forvalte et så viktig fellesskaps gode som grunnopplæringen.. Kommunene får store overføringer fra staten for å tilby en offentlig velferdstjeneste, og da må staten kunne stille krav. Mange av disse kravene kan begrunnes i både barns rettigheter, rettssikkerhet og likeverdige tjenester. Vi ser at dette er perspektiv dere er inne på i andre avsnitt, noe vi støtter.

Vi mener det er avgjørende at hensynet til barn og unge trekkes frem i oppsummeringen, slik dere gjør. Vi tolker det slik at utvalget mener at hensynet til barn og unge må vurderes når det skal ta stilling til om kommunene skal få større handlingsrom på enkelte områder. Det støtter vi. I tillegg til hensynene dere selv trekker frem, mener vi dere bør vise til at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn, jf. barnekonvensjonen art. 3, og at det gjelder også når det skal gjøres endringer i lover.

Vi støtter også deres vurdering om at med økt handlingsrom kommer økt ansvar. Med økt handlingsrom kommer ikke bare økt ansvar, men også økt behov for statlig kontroll av om ansvaret ikke oppfylles eller i verste fall misbrukes. Da er det avgjørende med gode mekanismer for ansvarliggjøring. Vi er her bekymret for de signalene vi leser i utkastet om hvilke kontrollmekanismer som bør vurderes. Skal det gis økt handlingsrom må også kontrollmekanismene styrkes. Se omtale over av våre erfaringer og bekymringer.

Til utfordring nr. 4 - Handlingsrom for profesjonelt skjønn:

Her er vi usikre på hva som er utfordringen dere trekker frem. Dere bør omformulere overskriften slik at den blir meningsbærende.

Barneombudet støtter utvalgets vurdering av at den lokale styringen kan være problematisk. Det er flere tilfeller hvor det er den lokale styringen som begrenser handlingsrommet, noe dere tydelig beskriver. Det er bra at dere skiller mellom hva som er sentralt gitte og hva som er lokalt gitte krav til skolene.

Vi er videre enige i at det kan være uklart i gjeldende opplæringslov når det legges opp til juridiske eller pedagogisk skjønn. Vi er positive til at dere trekker frem viktigheten av det faglige skjønn, og understrekingen av at det skal være kunnskapsbasert. Men det er ikke nødvendigvis en motsetning til det juridiske skjønn.

Vi er også enige i deres vurdering om at det er uavklarte spørsmål knyttet til kommunens styringsrett og profesjonelle autonomi i dag. Dette mener vi det er behov for å tydeliggjøre og at det er noen avklaringer som mangler. Men det er et spørsmål om alt av dette skal avklares i opplæringsloven.

2.2 Utfordringer som ikke er omtalt

Vi mener at dere bør vurdere å omtale følgende utfordringer i kapittel 3 -5:

- Utdanningsrett ikke er etablert som et fagområde på universitetet og høyskoler på linje med andre sektorer på velferdsområdet. Byråkratiet blir i liten grad utfordret av universitetsmiljø, slik de blir på for eksempel barnevernsområdet eller helseområdet.
- Utfordringer med sektorprinsippet når det gjelder barn og unge som trenger tverrfaglig hjelp. Når reglene kommer fra ulike lover kan det bli enda mer komplekst. Her har vi blant annet bekymringer for opplæringstilbudet til barn som er under barnevernets omsorg.
- Til omtalen av konsekvensutredninger: det er gjennomgående ikke gjort barnekonsekvensvurderinger når det foreslås endringer i opplæringsloven. Dette har vi påpekt i flere høringer de siste årene. Dette betyr at det er regler i opplæringsloven som ikke har blitt vurdert opp mot sentrale artikler i barnekonvensjonen, for eksempel barns beste, ivaretagelsen av retten til å bli hørt, ikke-diskriminering og retten til utdanning. Dette bør problematiseres.

2.3 Kommentarer til teksten

Vi har noen kommentarer til teksten i kapittel 3 til 5.

Kapittel 3 - Utfordringer med dagens lov

Vi er enig i de store linjene i kapitlet, men har noen forslag til justeringer.

3.2 Om reglene er egnede

I kapittel 3.2 som handler om reglene er egnede, er det uklart hva som er målestokken for om reglene er egnede. Her mener vi dere bør knytte det tydeligere til for eksempel barns rett til utdanning, formålsparagrafen eller sektormålene for utdanning. Når dere ikke operasjonaliserer egnet kan det være vanskelig å forstå hva egnet vurderes opp mot.

I punkt 3.2.2 på side 8-9 har dere en omtale av om loven går utover rettssikkerheten og arbeidsmiljøet til ansatte. Slik vi ser dette er dette en for ensidig omtale av problemene dere tar opp. Alle disse problemstillingene har også en elevside. Dere bør også omtale om elevene har et godt nok vern når det er ansatte som krenker. Her kan reglene i arbeidsmiljøloven ha betydning for om elevens rettigheter etter opplæringsloven oppfylles. Det har også vært flere saker hvor elevene ikke blir beskyttet godt nok.

Vi viser også til omtalen deres av tvang og makt. Dette er en problemstilling som det er nødvendig å behandle i utredningen, men vi mener elevperspektivet også bør løftes frem her. Elever må beskyttes mot andre elever og ansatte som bruker lovstridig makt. Her kan dere muligens vise til bekymringsmeldingen fra Fylkesmannen i Rogaland. Vi viser også til våre rapporter «God rett til rett tid?» og «uten mål og mening?», hvor nettopp bruk, eller rettere sagt misbruk av, fysisk makt og tvang rettet mot elever var funn som bekymret oss. Her mener vi at dere burde drøftet problemstillingen også for elevene. Om det ikke passer i samme punkt bør det skrives et avsnitt om hvorvidt loven gir elevene et godt nok vern mot ansatte som krever dem enten gjennom bruk av makt og tvang eller på andre måter som krenker dem, for eksempel mobbing.

I kapittelet «om rettsliggjøring fører til konflikt og endring av sakens karakter på side 11-12» peker dere på antall klager til fylkesmennene og viser til at det totale antallet er relativt konstant. Her viser dere til nedgangen i klagesaker om spesialundervisning, men problematiserer den ikke. Vi mener dere bør det. Utdanningsdirektoratets sammenfatning av fylkesmennenes årsrapporter for 2016 viser til at det er omlag 500 færre saker på en tiårsperiode. I rapporten skriver direktoratet at de ikke kjenner til årsaken til dette, men de mener det bør ses nærmere på. Dette er en oppfatning vi deler. Her vil vi også peke på at det i samme tidsperiode har kommet flere rapporter¹ om kvaliteten på spesialundervisningen, hvor noen også omfatter klagesystemet. Vi mener det er bør løftes frem at i en periode hvor det er flere rapporter som er bekymret for kvaliteten på spesialundervisningen, så har færre elever og foreldre valgt å klage på enkeltvedtakene. Antallet elever som mottar spesialundervisning er relativt stabilt i perioden.

3.4 – Om reglene etterleves

På side 23 viser dere til en gjennomgang av rettspraksis fra 2000. Dette er en veldig gammel kilde. Denne vil ikke gi et riktig bilde av det som har skjedd, særlig de siste seks årene. Her kan dere få ettersendt en tabell fra oss om rettsaker om skolemiljø som er oppdatert.

Her er det bra med omtale av andre sektorer og land og utviklingen også i sammenlignbare sektorer i pkt. 3.4.2. Det nyanserer bildet og viser at utfordringene ikke er unike for utdanningssektoren.

På side 30 omtaler dere spesialundervisning som et område hvor økonomiske incentiver kan få betydning for oppfyllelsen av reglene. Dette er vi enige i, og glade for at dere trekker frem. Vi mener at i tillegg til §§ 5-5 og 10-2 bør dere også omtale § 10-11.

Håndheving og sanksjoner:

Her er vi ikke enige i at det er få holdepunkter for at manglende reaksjons- og sanksjonsmuligheter er en stor utfordring på utdanningsområdet. Tvert imot kan det konkluderes med at det er få holdepunkter for at håndhevingen av reglene i opplæringsloven

---

¹ Riksrevisjonens gjennomgang av spesialundervisning, Barneombudets rapport «Uten mål og mening?» og

er god nok, og at det bør vurderes sterkere incentiver for å sikre at elevenes rettigheter oppfylles.

Her foreslår vi også at dere bør få med at tvangsmulkt er varslet i noen saker etter nytt kapittel 9A, og at kommunen i alle fall en sak har betalt boten.

Kapittel 4 – utfordringer med dagens regelverksforvaltning

4.3 Mangelfulle utredninger

I punkt 4.3. mener vi at dere viser et ufullstendig bilde. Her bør dere også her få med de tilfellene hvor ordlyden ble endret i Stortinget. Vi viser blant annet til § 8-1 og tidligere § 9A-1. Disse endringene skjer sjelden, men når de skjer kompliserer det rettskildebildet. Vi har sett noen eksempler på at de som skal bruke regelverket ikke ser at Stortinget har endret ordlyden, som oftest styrket elevenes rettigheter, men fortsatt bruker lovproposisjonen for å forstå bestemmelsen. Tolkningen blir da feil.

4.4 Hyppige endringer.

Her mener vi det bør problematisere enda tydeligere konsekvensen av at det i en periode var mange presiseringer og tydeliggjøringer uten materielt innhold i opplæringsloven. Vi er bekymret for om dette hadde negativ innvirkning på implementeringen av regelverket for øvrig. Et eksempel som vi har sett i flere saker vi har vært inne i er at endringen i § 5-4 om at skolen skulle prøve ut tiltak før henvisning til PPT i realiteten førte til det motsatte av sin intensjon. Dette var en kodifisering av gjeldende rett som skapte mye forvirring.

4.5 – Mangelfull tilrettelegging for implementering

Vi er bekymret for at regelverket ikke er godt nok implementert. Opplæringsloven er snart 20 år og det er regler som nesten ikke er endret siden de trådte i kraft, for eksempel spesialundervisning. Dette er likevel et område hvor det stadig avdekkes lovbrudd.

Vi er enige i at det er nødvendig med gode implementeringstiltak når ny lov vedtas, og at loven ikke må vedtas i Stortinget i juni for å tre i kraft 1. august, slik praksis ofte er på utdanningsområdet. Her må det gis tid til at skoleeierne kan forberede seg på endringene og implementeringstiltak kan startes.

Vi har merket oss at dere her trekker frem gode eksempel på implementering. Vi ser at kapittel 9A trekkes frem som et positivt eksempel. Vi mener at også vurderingsforskriften kan brukes som et eksempel, dere har omtale av dette et annet sted i utkastet. Vi mener at noe av det som er felles for disse implementeringene er at juridiske og pedagogiske virkemidler samspiller og at det har vært større satsinger på fagområdet samtidig som regelverket ble endret. Dette er også to av områdene hvor vi mener at regelverket i stor grad inneholder pedagogiske vurderinger.

Kapittel 5 tilstrekkelig handlingsrom

I kapittel fem er mener vi at elevperspektivet i stor grad forsvinner, og i større grad bør løftes frem. Blant annet så leser vi kapitlet som en drakamp mellom kommunalt handlingsrom og profesjonelt skjønn. Her mener vi at det tydeligere bør ses på forholdet mellom elevens rettigheter – profesjonelt skjønn – kommunenes handlingsrom. Det vil i ulik grad kunne være motsetninger eller samsvar mellom disse..

I kapittel 5.2, særlig 5.2.3, etterlyser vi hensynet til elevenes rettigheter. Her mener vi blant annet at i omtalen av organiseringen av oppgaver bør også nasjonale målsettinger som

rettssikkerhet og likeverdige tjenester trekkes frem, og at det også må vurderes ut fra hensynet til eleven.

Vi er enige i at det kan være uklart hva som er juridisk og hva som er pedagogisk skjønn i loven. Det er også en del misforståelser her. Men dere gjør det ikke enklere fordi dere brukes relativt kompliserte begreper. Er det mulig å forenkle dette noe?

2.4 Kilder som mangler

Vi deler utvalgets vurdering av at det er lite kunnskap om hvordan regelstyringen fungerer på utdanningsområdet. Utdanningsrett er et område hvor mye av regelverksutviklingen skjer fra departementet og direktoratet med begrenset korrigerende fra andre aktører, noe som også gjør at det blir færre tilgjengelige kilder. To årsaker er at det ikke er etablert et utdanningsrettslig fagmiljø ved et universitet, og at det er få utdanningsrettslige fagmiljø utenfor Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet som kan følge med og utfordre.

Det har skjedd mye innenfor utdanningssektoren de siste 10 – 15 årene. Dette gjør at kildene dere bruker bør vurderes i lys av hvordan utviklingen har vært, og i noen tilfeller kan det være at kilder som ble gitt ut mellom 2005 – 2010 ikke lenger er rådende syn. Dette kan for eksempel gjelde for kilder knyttet til tilsyn. Dette handler blant annet om at det har vært en utvikling de siste årene hvor tilsynet har utviklet seg fra de første piloteringene til å ha vært gjennom flere revideringer av metode. Vi viser også til at dere har en liste over dommer fra 2000, denne er foreldet og bør erstattes med nyere tall. Det har skjedd en del etter Høyesterettsdommen i 2012 mot Kristiansand (Rt. 2012:146).

Forslag til kilder som kan være relevante:

- Barnekomiteens merknader til Norge i 2018. Her har vi blant annet fått en merknad om likeverdige tjenester.
- Barneombudets rapporter om det tidligere kapittel 9a er også relevant for å forstå regelverksetterlevelsen og utfordringer knyttet til det gamle kapittel 9a.:
  - o 2009: «Forskjell på å ha rett og få rett.» denne viser bekymringer knyttet til tilsyns- og klagesystemet i 2009.
  - o 2012: Bekymringsmelding. Krenkelser i skolen- Brudd på elevenes rett til et godt skolemiljø.
- Vår rapport «God hjelp til rett tid?». Denne sier noe om forvaltningen av nytt kapittel 9A og viser at det fortsatt er gamle problemer som «arves».
- Oppdatert liste over rettssaker knyttet til opplæringsloven.

2.5 Omtalen av Barneombudet

Vi ser at dere har brukt oss som referanse noen steder. Dette er i hovedsak greit gjengitt, men vi ber om at dere ser på omtalen av oss på følgende steder:

- På side 31 mener vi omtalen oss knyttet til forvaltningssanksjoner og administrative reaksjoner er noe unyansert. På omtalen ser det ut som vi ikke er kjent med reaksjonene som finnes i regelverket i dag, det gjør vi. Vårt poeng er at vi mener det bør være hjemmel til bruk av forvaltningsreaksjoner på flere områder i loven og at det bør innføres forvaltnings**sanksjoner**. Omtalene får det til å fremstå som at vi ikke har innsett dette.

- På side 43 peker dere på at vi mener det bør vurderes om tilpasset opplæring bør være en individuell rettighet. Vi ber om at vårt siste innspill blir brukt. Her er vi tydeligere på hva vi mener bør være løsningen. Vi mener ikke at tilpasset opplæring bør være en rettighet for elevene, men at det er nødvendig med tydeligere krav i regelverket til skolens plikt. I dag er dette for vagt og et eksempel på hva som skjer når pedagogiske prinsipp lovfestes uten tydelige krav til skolene.

3. Utkast til prinsipper for regelstyring

Barneombudet er positive til at det lages prinsipper for regelstyring for utdanningssektoren. Disse kan være viktige for å sikre regler som ivaretar elevens rettigheter på en god måte.

I gruppediskusjonen vi deltok i var det flere av oss som tok til orde for at det er nødvendig med en innledende tekst som sier noen om rammeverket som prinsippene forholder seg til. For vår del mener vi at barns rettigheter etter Grunnloven § 104 og 109, samt barnekonvensjonen bør omtales. Vi foreslår at det skrives noe om at en del av konsekvensvurderingen som skal gjøres også er å vurdere forholdet til menneskerettighetene, her mener vi barnekonsekvensvurderinger bør omtales særskilt.

Vi mener også at det bør sies noe i den innledende teksten om hva som er hensikten med opplæringsloven og at dette bør sette eleven i sentrum. Slik vi ser det kan hensikten for eksempel formuleres som at opplæringsloven skal fastsette felles rammer for at alle elever skal få en likeverdig grunnopplæring som gir elevene et godt læringsutbytte i et trygt og godt skolemiljø.

For stor detaljeringsgrad

Prinsippene for regelstyringen med operasjonaliseringen er nå ca ni sider. Dette blir etter vår vurdering veldig detaljert og det kan bli vanskelig å bruke prinsippene i praksis. Det gjør også muligheten for motstrid større. Samtidig er vi enige i at operasjonaliseringen er nødvendig for å sikre en relativt lik forståelse av hvordan prinsippene skal forstås. Imidlertid mener vi at prinsippene med fordel kan komprimeres og at noen av momentene kan strykes. Dette mener vi særlig gjelder momenter som går langt i å tolke bestemte spørsmål, og forhånds konkludere i spørsmål som vi mener må vurderes særskilt, for eksempel nødvendigheten av kompetansekrav. Vi mener det alltid skal gjøres en vurdering, også der hensynet til kommunalt selvstyre tilsier mindre statlig styring.

Vi er særlig kritiske til at prinsipp nr. 6 «*På hvilket nivå og hvordan skal et forhold reguleres?*» er så detaljert.

Behov for et nytt prinsipp om forholdet til menneskerettighetene med krav til at det gjøres en barnekonsekvensvurdering

Våre internasjonale forpliktelser danner et rammeverk som lovendringer skal vurderes opp mot. Det skal blant annet vurderes om barns rettigheter etter barnekonvensjonen oppfylles, her skal blant annet barnets beste være et grunnleggende hensyn. Vi mener at dette kun i mindre grad har blitt vurdert i tidligere utredninger på utdanningsområdet. Slik vi leser utkastet nå er dere mer opptatt av kommunenes handlingsrom enn av barnas behov. Hensynet til barns rettigheter, rettssikkerhet og likeverd / likhet må være tydelig. Det er ikke bare hensynet til kommunalt selvstyre som skal ivaretas og som skal være det styrende.

Slik vi vurderer det, mangler det et prinsipp som synliggjør en vurdering av de menneskerettslige konsekvensene av forslaget. Dette prinsippet bør ha et tydelig barnerettighetsprinsipp og bidra til at det gjøres en barnekonsekvensvurdering av forslag.

Forslag til nytt prinsipp: *Er forslagene vurdert opp mot Norges menneskerettslige forpliktelser, og konsekvensene barns rettigheter bør ha for utformingen av reglene?*

Vi mener at i momentene til prinsippene bør sentralt innhold i en barnekonsekvensvurdering trekkes frem.

Sårbare elever bør løftes tydeligere frem i prinsippene

Etter å ha lest gjennom prinsippene stiller vi spørsmål ved om behovene til sårbare elever blir fanget godt nok opp i utkastet. I operasjonaliseringen av flere av prinsippene får vi inntrykk av at hensynet til kommunalt selvstyre skal veie tyngre enn barnas behov. Dette bekymrer oss.

Så vidt vi kan se, er det ingen prinsipper som fanger opp hensynet til eleven og om det er forhold knyttet til elevens sårbarhet, rettssikkerhet, liv og helse eller likeverdige tjenester som fanges opp i et eget punkt. Nå er dette et underpunkt i prinsipp 3. Slik vi ser det bør hensynet til elevene ivaretas i et eget prinsipp. Nå er de fleste prinsippene rettet mot kommunene, og tar høyde for hensynet til kommunalt selvstyre.

Det følger av barnekonvensjonen artikkel 2 at det skal vurderes om noen barn kan ha behov for positiv særbehandling for å få oppfylt sine rettigheter. En del av dette handler om at staten må identifisere hvilke elever som er særskilt sårbare, og så må det sette inn egnede tiltak for å gjennomføre forpliktelsene i barnekonvensjonen, jf. artikkel 4.

Prinsipp 1 – Er det forhold som tilsier at regler *skal* eller ikke skal brukes?

Vi støtter intensjonen med prinsippet. Her støtter vi særlig at forholdet til Grunnloven og våre internasjonale forpliktelser er løftet frem. Vi mener at dette bør følges opp en et eget prinsipp om at forholdet til forpliktelsene også må vurderes ved utformingen av reglene. Her mener vi at Kunnskapsdepartementet i de fleste tilfeller ikke gjør gode nok vurderinger. Dette taler for at det bør løftes frem som et eget prinsipp.

Til punktet om når regler ikke skal brukes er vi i tvil om dette kan kuttes.

- Til bokstav B er vi usikre på hva dette vil innebære. Hvordan kan man vite at det samme kan oppnås med mykere virkemidler? Særlig innenfor kjerneområdene kan det være grunn til å være skeptisk til dette. Dersom dette skal stå, bør ikke bare hensynet til byrden det innebærer for kommunen trekkes frem, men også hensynet til eleven og oppfyllelsen av nasjonale målsettinger.
- Til bokstav C. Dette mener vi er et punkt som bør strykes. Hva vil det egentlig si at noe er umulig å oppfylle. Her er vi særlig skeptisk til nr. 1. Det kan være mange grunner til at et lovkrav ikke er oppfylt, dette gjelder særlig eksemplet deres med undervisningspersonale med kompetanse. Dette må anses som en fallitterklæring om lovgiver ikke skal gi regler om kompetansekrav fordi man antar det kan være vanskelig å finne kvalifiserte søkere. Da må det heller vurderes hva som kan gjøres for å oppfylle kravet og eventuelt at staten kan gi midlertidig dispensasjon fra kravene i en overgangsperiode. Vi er bekymret for signalet her.

Prinsipp 2 – Er det forhold som tilsier at regler *bør* eller ikke *bør* brukes?

Her er vi enig i hovedtrekkene, vi er særlig positive til bokstav C om å ivareta behovene til barn med særskilte behov.

Regler *bør* brukes:

- Til bokstav A:
  - Vi støtter nr. 1 om at dess nærmere man kommer kjernen i grunnopplæringen, jo større grunn til regulering. Dette er et viktig prinsipp. Imidlertid mener vi at dette punktet kan forenkles ved å kutte nr. 1 slik at det blir lydende: «*Jo nærmere vi er kjernen i grunnopplæringen, jo større grunn til regulering*». Omtalen av et «absolutt formålsprinsipp» er uklar og *bør* kuttes. Hva viser dette egentlig til?
  - Vi er også enig i nr. 2 om hva som er sentrale element. Her legger vi til grunn at rettighetene til barn med særskilte behov for å få ivaretatt sin læring også er omfattet.
  - Til nr. 3 er vi i tvil om «effekt» er riktig ord her. Er dette i del hele tatt mulig å predikere? Her *bør* det velges et annet ord.
- Til bokstav B: her støtter vi at likhetsprinsippet trekkes frem, men mener dere kan vurdere om det heller skal være likeverd som trekkes frem. Her vil vi også peke på merknader fra FNs barnekomite til Norge om likeverdige tjenester.
- Til bokstav C: her er vi veldig glade for at det er trukket frem særskilte behov hos enkeltpersoner for å sikre ikke-diskriminering og likeverd. Dette mener vi er nødvendig i lys av barnekonvensjonen og konvensjonen for personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD).
  - Til nr. 2 her lurer vi på hva dere legger i «konkrete situasjoner»? Dette *bør* endres. Poenget her er at dere legger opp til et kontekstuellt perspektiv.
- Til bokstav D nr. 1.: Her kan det være uheldig å knytte minoritetsdefinisjonen til «mindretall», Her mener vi at ordlyden *bør* endres. Eksempelvis vil samer nasjonalt være et mindretall, men innenfor samisk forvaltningsområde er de ikke det. Her er det tilstrekkelig forklaring uten nr. 1.

Regler *bør* ikke brukes:

- Til bokstav A er vi enig i at regelstyring ikke *bør* brukes for å løses problemer som hverken er særlig utbredte eller alvorlige. Dette gjelder også endringer av gjeldende regelverk hvor store enkeltsaker ikke *bør* endre regelverket.
- Til bokstav B: her mener vi det *bør* legges til «alvorlig» for enkeltindivid i opplistingen.
  - Nr. 2 her støtter vi at nasjonalt verdigrunnlag kan tale for nasjonal regulering. Dette er slik vi ser det en viktig presisering.
  - Nr. 3: Hva vil være eksempler på dette? Det vil neppe handle om elevens rettigheter.
  - Nr. 4: Det er bra at elevmedvirkning trekkes frem, men her må vi huske at elevmedvirkning også kan gjennomføres innenfor rammer som loven trekker opp. Dette kan vippe begge veier. Det er ikke noen motsetning, heller ikke i enkeltsaker hvor eleven skal høres. Det er viktig at elevmedvirkning ikke blir et gissel for kommunal handlefrihet, vi har ingen garanti for at kommunene ivaretar dette bedre, jf. funn om at det er kommunene som har fastsatt mange av kravene som begrenser profesjonens skjønn.
  - Nr. 6 og forslag om mønsterforskrifter. Dette mener vi kan strykes.

- Til bokstav C: Vi er enige i dette.
- Til bokstav D: Vi er enige i prinsippet, men fordi utdanningssektoren i hovedsak består av ikke-jurister, må det vurderes om det likevel er aktuelt å ta inn f. eks. henvisninger til barnekonvensjonen. Lovfestingen av barnets beste og barns rett til å bli hørt i kapittel 9A har innebåret et paradigmeskift i utdanningssektoren. Men det bør ikke være slik at dette bare står i noen bestemmelser. Det bør løftes frem som generelle plikter/ rettigheter. Vi mener dette bør lovfestes for hele opplæringsloven.
  - o Nr. 2, 3 – Vi er enige i dette.
  - o Nr. 4 og 5 er spesielt viktig her. Det er viktig at opplæringsloven er tilgjengelig og forståelig for foreldre, elever m.m.
  - o Nr. 4: Vi er enige i at hensynet til eleven kan tilsi egne regler om meldeplikt til barnevernet. Gjeldende § 15-1 kan sløyfes.
- Til bokstav d. Denne kan kuttes noe ned. Dette oppleves gjentakende.
- Til bokstav E: Vi er enig i essensen, men er det for mange detaljer i dette punktet? Her vil typisk endringene i § 5-4 være et eks. på regler som ikke burde vært foreslått.
- Til bokstav F: Vi er enige, men mener at dette bør kuttes ned.
- Til bokstav G: Er ikke dette omtrent det samme som stod i prinsipp nr. 2 under regler skal ikke brukes bokstav C? Vi mener dette kan kuttes, eventuelt kuttes ned på. Om det skal beholdes bør det muligens sies noe om at det i noen tilfeller bør lovfestes regler for å markere hva vi som anstendig samfunn skal ha som mål. Regelverket har også som mål å styre atferd, og kan endre holdninger. Vi viser her til røykeloven som muligens kunne blitt vurdert om et ideal eller mål som ikke kunne oppnås, men som viste seg å endre praksis.

Prinsipp 3 – Skal forholdet reguleres i lov eller forskrift?

Dette er et nødvendig punkt. Her er det behov for opprydning sammenlignet med gjeldende lov.

- Til bokstav A: Vi er enige. Bra også at barn med særskilte behov er trukket frem.
- Til bokstav B: Vi er enige. Viktig at det ikke overlates til departementet uten Stortings-behandling. Dette gjør det også mer «demokratisk» i sin prosess.
- Til bokstav C: nr. 2 bør styrkes. Vi mener det ikke bør være nødvendig at regler prøves ut i forskrift først, det betyr vel at konsekvensutredningen ikke har vært god nok.
- Til bokstav D: Dette er et viktig punkt. Her mener vi dagens lov og forskrift viser at det er nødvendig med en bevisstgjøring. Se blant annet reguleringen av rådgivning og politiattest.
- Til bokstav E: Vi støtter at det bør omtales at dobbeltregulering bør unngås.

Prinsipp 4 – Skal det være generelle regler eller individuelle forvaltningsvedtak?

Vi mener at det bør ses på forholdet mellom prinsipp 4 og 5. Er det noe overlapp her? Det kan tenkes at dette kunne vært samlet i et prinsipp.

- Til bokstav A: Fremstår som uklar. Her er det nødvendig med bedre veiledning. Her er det en del opprydning som bør gjøres og da må prinsippene være til hjelp. For

enkeltvedtak bør det løftes tydeligere frem at det er snakk om myndighetsutøvelse. Det er borte nå. Hva er det som er grunnen til den individuelle tilpasningen?

- Til bokstav B: Vi er enige. Da kan det evt. vurderes en forskriftshjemmel?

Prinsipp 5 – Skal det fastsettes individuelle rettigheter eller bare generelle plikter?

Se kommentar til prinsipp 4. Her mener vi også at det kan være grunn til å se på rekkefølgen på bokstav a og b. Bør bokstav b komme først?

- Til bokstav A: Her foreslås det at individuelle rettigheter bare bør brukes når det er «nødvendig». Her mener vi at «nødvendig» er problematisk fordi det er så skjønnsmessig. Her kan listen legges både for høyt og for lavt. Det bør heller knyttes til om hensynet til eleven tilsier det.
  - Nr. 1 Hva skal vektlegges her? Her bør i tillegg til momentene i pkt. 2 hensynet til elevene trekkes tydelig frem.
  - Nr. 2. Her mener vi at eksemplene bør endres. Skal barns rettigheter avveies mot byråkrati og at de er tidkrevende så tydelig som det legges opp til her? Satt på spissen kan dette leses som at barns rettigheter begrenses av hensynet til «profesjonelle voksne» og at det blir for mye arbeid.
  - Nr. 3: Denne er vi enige i.
- Til bokstav B: Dette støtter vi. Viktig at dette er trukket frem.
- Til bokstav C: Denne er ok.
  - Nr. 1: Vi er enige i at da kan ikke pliktene være for vage som f. eks tilpasset opplæring er i dag. Her bør handlingsrommet lukkes for å ivareta hensynet til likeverdige opplæringstilbud.
  - Nr. 2: Vi er enige, men mener at det bør tilføres at et annet alternativ kan være at det gis mer utfyllende regulering slik at det er mulig å føre tilsyn. Alternativet er ikke nødvendigvis å la være å regulere. Dette kommer blant annet på hva det er snakk om å regulere, er det f.eks. i kjerneområdet for grunnopplæringen eller ikke.

Prinsipp 6 – På hvilket nivå og hvordan skal et forhold reguleres?

Vi har flest kommentarer til dette prinsippet. For det første mener vi at dette ikke er et spørsmål, men to. Det kan være grunn til å dele dette. For det andre er dette prinsippet for detaljert. Her mener vi at punktene er så detaljerte flere steder at det kan brukes til å konkludere for raskt. Det vil i alle tilfeller også kunne være at hensynet til barns rettssikkerhet og likeverdige tjenester kan gjøre at tungtveiende grunner taler for å regulere noe relativt utfyllende.

Her viser vi blant annet til FNs barnekomites merknad til Norge i juni 2018 hvor de uttrykte bekymring for de store forskjellene i det kommunale tjenestetilbudet.

- Til bokstav A: Her er vi skeptiske til bruken av «nødvendig». Hva betyr det? Her bør det finnes en annen formulering som gir en klarere retning på det som skal vurderes. I momentene mener vi også at det må komme tydelig frem at hensynet til eleven kan tilsa en detaljert regulering. Vi leser punktet nå som at eleven forsvinner. Det blir for ensidig.

- Se særlig nr. 2 som vi mener kan få uheldige utslag. Erfaringer med kommunene tilsier ikke akkurat at de bør få mer handlingsrom på en del områder. Tvert imot taler det for mer detaljert regulering for å sikre likeverdighet. Det at noen har lav kompetanse eller ikke oppfyller lovens krav, innebærer ikke at vi skal senke lovens krav. Det er tvert imot en fallitterklæring. Her må området og hensynet til eleven også være en del av vurderingen.
- Til bokstav B: Dette mener vi også må justeres. Hva vil det si at det må vurderes «hvilke reguleringsformer som er best egnet». Her må hensynet til eleven og kjerneområde igjen trekkes tydelig frem.
  - Her bør det også legges til et punkt om at det må vurderes tidligere erfaringer med regulering av området og om forekomsten av lovbrudd. Taler kommunenes oppfyllelse av reglene på området for at dette er regler som blir oppfylt eller har tilsyn og klagesaker vist at det er mange tilfeller hvor de ikke oppfylles? Vet vi noe om holdningene til kommunene eller skolene?
  - 4: Her mener vi siste setning bør kuttes. Her forhåndskonkluderes det.
  - 5. Denne er veldig viktig for oss. Bør legge til hensynet til eleven mv.
- Til bokstav C: Dette mener vi bør strykes. Eventuelt bør det legges til noe om argumenter som kan tale for en motsatt løsning også.
  - Nr. 2: Dette er vel en sannhet med noen modifikasjoner. Det vil da være mulighet for lokale valg innenfor de rammene som loven trekker opp. Spørsmålet kan også stilles om hvor detaljert reguleringen bør være. Det må ikke være et enten- eller. Det kan også være at behovet for uavhengighet kan tale for en særskilt regulering i noen tilfeller fordi kommunen har for sterke økonomiske incentiver til å velge løsninger som ikke er til det beste for elevene.

Prinsipp 7 – Når og hvordan skal det legges opp til skjønnsmessige vurderinger?

Her blir det viktig å vurdere om det skal gis momenter i loven på hva som skal vurderes. Skjønn, ja, men innenfor hvilke rammer?

- Til bokstav A er vi enig i prinsippet. Vi støtter også skjønnsmessige vurderinger fordi det faglige skjønn er viktig for gode løsninger for eleven. Men er det mulig å si noe om hva som skal vurderes i denne skjønnsutøvelsen?
- Til bokstav B er vi også enige. Det må da presiseres at økonomi ikke skal være et element i vurderingen. Det kan gjøres i forarbeider.
- Til bokstav C: Vi er også enige her, men viser til art det i dag er det for mange forvirringer om hva som er juridisk og hva som er pedagogisk. Det blandes ofte også. Å anvende opplæringsloven krever i dag mer enn juridisk kompetanse. Den krever, særlig på kjerneområdene, god pedagogisk kompetanse.
  - Nr. 1: Vi er enige i at det bør gå frem hva fylkesmannen og andre bør prøve. Men det må ikke bli så snevert at det ikke er noe poeng å klage. Det bør vurderes om dette skal gå frem av lovteksten. Det bør ikke forventes at elever, foreldre og lærere sjekker forarbeider for å finne dette ut.
  - Nr. 2. Dette mener vi er bra.

- Til bokstav D: Her er vi enige, men hva ligger i «når det er akseptabelt» med ulike løsninger?
  - o Nr. 1: Kan denne formuleres positivt? Hva er hensikten med lovbundet skjønn? Dette var tungt..
- Til bokstav F: Vi er enige, men viktig presisering at også faglig skjønn kan overprøves. Det skal også overprøves om det har stor betydning for eleven. Vi enige i intensjonen, men dette blir i overkant detaljert. Er det mulig å komprimere?
  - o Nr. 1: Her er vi enige. Bra at sterke rettssikkerhetshensyn er trukket frem. Dette bør også gjøres for andre prinsipper.
  - o Nr. 2: Her er det greit med koblingen til minstestandard.
  - o nr. 4: Dette er en svært viktig presisering. Da må de som anvender reglene kunne begrunne det faglige skjønnet ut fra kunnskap.

Prinsipp 8 – Hvem bør være pliktsubjekt?

Dette er et prinsipp som er viktig. Vi er prinsipielt enige i at ansvarsforholdene bør følge kommunelovens normalordning, men mener at det er tilfeller hvor andre hensyn taler for at ansvaret legges til andre. Her mener vi blant annet hensynet til oppfyllelsen av elevenes rettigheter, barnets beste og sikring av likeverdige tjenester for barn og unge kan tale for annen ansvars plassering i noen tilfeller. Imidlertid vil kommunen alltid ha det overordnede ansvaret.

Prinsipp 9 – Skal det innføres håndhevingsmekanismer for å sikre etterlevelse?

Dette er et svært viktig punkt. Det er nødvendig med håndhevingsmekanismer som sikrer at elevenes rettigheter og kommunens plikter oppfylles. Vi er bekymret for at dette ikke fungerer godt nok i gjeldende opplæringslov, og mener det er nødvendig med en bred vurdering av temaet. Her viser vi til vår omtale under deres vurderinger av regelstyringen.

- Til bokstav A: Dette er viktig og et prinsipp vi støtter.
- Til bokstav B: Støttes
- Til bokstav C: Dette mener vi er for smalt. Pålegg om retting er ikke tilstrekkelig for å sikre oppfyllelse i de vanskeligste sakene. Her må det legges til noe om kjerneområdet og hvor viktig det er at reglene oppfylles. Det bør også ses på hvilke erfaringer som tilsier at reglene på området oppfylles. Dette punktet mener vi at forhåndskonkluderer på en måte det ikke er grunnlag for.
- Til bokstav D: dette støtter vi.

4. Utdyping av våre synspunkter

Dersom det skulle være behov for en utdyping av våre synspunkter ber vi dere om å ta kontakt.

Vennlig hilsen

Inga Bejer Engh
barneombud

Kjersti Botnan Larsen
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.